

Den kirkelige selvforståelse i Det lutherske verdensforbund

Fra «free association» til «communion
of churches»¹

KJELL NORDSTOKKE

1. Problemstillingen

Ett av de mest omstridte spørsmålene på Det lutherske verdensforbunds (LWF) åttende generalforsamling som ble avholdt i den brasilianske byen Curitiba i månedskiftet januar – februar 1990, var forslaget om å endre konstitusjonen slik at LWF ble omdefinert fra å være «a free association of churches» til «communion of churches». Forslaget ble til sist vedtatt med det nødvendige 2/3 flertall – verken én stemme mer eller mindre – og dermed ble det satt punktum, ikke bare for en intens debatt, men også for en opprivende lobbyvirksomhet som på mange måter gav inntrykk av klar kontrast til de kvaliteter man ønsket å knytte til communiobegrepet

Mindretallets heftige motstand mot å endre konstitusjonen var for de flestes vedkommende betinget av en minst like sterk opposisjon mot eksekutivkomiteens forslag om å revidere føderasjonens struktur. Dette forslaget som imidlertid også ble vedtatt, innebar etter motstandernes oppfatning en betenkelig sentralisering, med den følge at sekretariatet i Geneve og dermed generalsekretæren ble gitt altfor stor makt. Når framlegget om ny struktur ble begrunnet med den nye selvforståelsen som framfor alt communio-ekklesiologien hadde gitt LWF, ble dette oppfattet som en utidig sammenkopling mellom communio-ekklesiologi og struktur-debatt, som om communio-tenkningen med nødvendighet måtte medføre de strukturelle endringene eksekutivkomiteen hadde foreslått. Dette ble særlig hevdet av tyskere og finner som ledet an både i kampen mot ny struktur og mot endring av konstitusjonen. Danskene derimot gikk enda et stykke videre i sin kritikk og stilte på prinsipielt

grunnlag spørsmålet om LWF i det hele tatt kan ha noe kirkelig mandat. På denne bakgrunn hevdet de at hele LWFs framtid var satt på spill og at de selv måtte vurdere om den danske folkekirken fortsatt kunne være medlem av føderasjonen. Et så radikalt synspunkt var imidlertid danskene temmelig alene om, og det henger utvilsomt sammen med den noe spesielle danske kirkeforståelsen hvor det ikke er plass for sentrale autoritetsinstanser.²

I denne sammenhengen er det ikke plass for en omfattende framstilling av den historiske prosessen fram mot vedtaket i Curitiba: hvordan det opprinnelige strukturforslaget ble revidert av eksekutivkomiteen, hvilken begrunnelse det ble gitt da det ble lagt fram for generalforsamlingen, hvordan kirkepolitiske allianser ble inngått med ulike sett argumentasjonsrekker for å forhindre eller sikre at forslagene ble vedtatt. Jeg skal heller ikke ta opp til drøfting det bibelteologiske og kirkehistoriske materiale som ligger til grunn for *communio*-ekklesiologien, og heller ikke den økumeniske sammenheng begrepet knytter til.³ Alle disse spørsmålene er hver for seg viktige og fortjener en mer omfattende undersøkelse, noe det ikke er plass for innenfor rammen av en forelesning. Derfor vil jeg konsentrere oppmerksomheten mot LWFs selvforståelse og forsøke å tegne et bilde av den utviklingen som har ført til vedtaket i Curitiba.

I debatten før og under generalforsamlingen ble det hevdet at overgangen fra «free association» til «communion of churches» innebærer et klart brudd med tidligere mandat. Betyr dette at vi nå har med et helt annerledes LWF å gjøre enn det som ble opprettet i 1947? Hvilke motiver lå bak forslaget om å endre konstitusjonen, var det ønsket om å legitimere et sentralistisk maktapparat og betyr dette et brudd med luthersk ekklesiologi? Eller er det tvertimot slik at *communio*-begrepet viser seg å være det best tjenlige for å fremme en ekklesiologisk refleksjon som både tar på alvor den konfesjonelle arv og de utfordringer den lutherske verdensfamilie står overfor i vår tid? Er det med andre ord slik at en ny kontekst krever en ekklesiologisk nytenkning og dermed også en revisjon av den terminologi som brukes for å gi uttrykk for selvforståelsen? Dette er noen av de spørsmålene jeg vil behandle i løpet av denne forelesningen.

Det må understrekes at det ikke er mulig innenfor den gitte tidsramme å yte rettferdighet til alt det som har vært av refleksjon om LWFs selvforståelse i de 44 år føderasjonen har eksistert. Jeg har konsentrert oppmerksomheten om kritiske perioder i denne historien hvor nye spørsmål er blitt reist med den følge at føderasjonens selvforståelse på nytt er blitt et problem.

Hovedtesen min er at utviklingen av LWFs selvforståelse fra «free association» til «communion of churches» henger sammen med en betydelig endring av konteksten for den ekklesiologiske refleksjon. For det første en geografisk utvidelse fra en nord-atlantisk til en verdensvid kirkelig virkelighet. For det andre en forskyvning fra en snever kirkerettslig betraktningssmåte til et helhetlig perspektiv hvor gudstjeneste-feiring, vitnesbyrd og tjeneste er blitt medbestemmende element i selvforståelsen. For det tredje fra et internt kirkelig rom til en videre sammenheng av sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske betingelser som kontekst for å forstå kirkens natur og sendelse.

Bak denne tesen ligger den oppfatning at den ekklesiologiske refleksjonen i LWF ikke har skjedd i et vakuum, men tvertimot er betinget av praksis og av nye utfordringer som krever ny refleksjon. Denne konteksten er delvis av ikke-teologisk karakter og henger sammen med trekk i samfunnsutviklingen og hvor internasjonalisering er et avgjørende nøkkelord. Men det er også tale om viktige endringer på det kirkelige område, ikke minst har økumenisk arbeid, misjon og internasjonal diakoni gitt nye viktige erfaringer og framfor alt en sterkere opplevelse av verdensvid samhörighet og med det delaktighet i hverandres tro og liv. Innenfor rammen av LWF har dette ført til at det ikke bare har vært mulig, men nødvendig å nytenke føderasjonens egenart og mandat med de ekklesiologiske implikasjoner dette har fått.

Denne forståelsen av nær sammenheng mellom praksis og refleksjon er jeg ikke den første til å påvise. I et foredrag for LWFs eksekutivkomite i Turku/Finland i 1981 – på et tidspunkt da en ny diskusjon om LWFs selvforståelse var i ferd med å rulles i gang – understreket Günther Gassmann at «the reflection on the selfunderstanding of the LWF arises from a certain context and at the same time it is oriented toward it. It is not a question of perpetual institutional self-reflection, not an introverted defensive self-justification. A fellowship such as the LWF must know from what it draws its sustenance, what holds it together and supports it, and what it is called by God to do...» Det er denne samme forståelsen av sammenheng mellom kontekst og refleksjon som får Gassmann til å konkludere at «the Lutheran communion, in ecclesiological terms, has moved far beyond what the LWF in its constitution says about itself.»⁴

Når dette er sagt om det kontekstuelle element i denne prosessen, må det også føyes til at nettopp spørsmålet om selvforståelse har vært et konstant dilemma for LWF gjennom hele dens historie. Dilemmaet har helt fra opprettelsen i 1947 vært knyttet til en diskusjon om føderasjonen skal forstå seg selv som et forbund av sekulær karakter, eller om den også har kirkelige kjennetegn. Gjennom de første tiår var konteksten

slik at dette dilemmaet primært ble drøftet ut fra kirkerettslige overveielser. Gjennom 1970-årenes kontekstuelle nyorientering og ved den språklighet *communio*-ekkesiologien utviklet i løpet av 80-tallet, ble det åpnet et rom for en ny posisjon i forhold til dette dilemmaet som på generalforsamlingen i Curitiba endte med en endring av konstitusjonen slik at LWF nå forstår seg som «a communion of churches».

I det følgende skal jeg ta for meg hovedlinjene i denne utviklingen med særlig oppmerksomhet rettet mot sammenhengen mellom kontekst og ekkesiologisk refleksjon. Til slutt skal jeg også gi en vurdering av *communio*-ekkesiologien som uttrykk for LWFs selvforståelse ved inngangen til 90-årene.

2. Den opprinnelige konteksten

Den opprinnelige konteksten for den ekkesiologiske selvforståelsen i LWF knytter seg naturlig nok til den første generalforsamlingen i Lund i 1947. I konstitusjonen som da ble vedtatt, heter det: «The LWF shall be a free association of Lutheran churches. It shall have no power to legislate for the churches belonging to it or to interfere with their complete autonomy, but shall act as their agent in such matters as they assign to it». Selve tonen i disse formuleringene tilkjennegir et klart begrenset mandat. LWF skal ikke oppfattes som en «superkirke» med formell myndighet overfor medlemskirkene.

Det var flere årsaker til denne reservasjonen. Tross det tidligere Lutheran World Convention (LWC) og andre felleslutherske tiltak fra tiden før Den annen verdenskrig, satt lederne med heller få erfaringer av internasjonalt kirkelig samarbeid. Bare i liten grad fantes det en felles forståelse av tilhørighet i et luthersk fellesskap utover nasjonale og kulturelle grenser. Riktignok hadde Luther-renessansen gitt viktige impulser sammen med jubileene i 1917 og 1939, men det var bare i USA at de lutherske kirker tross ulike etniske og kulturelle røtter hadde utviklet en felles selvforståelse som luthersk kirkesamfunn med de behov dette innebar av felles kirkelige strukturer både lokalt, regionalt, og også etter hvert globalt. På tysk mark var skepsisen mot en «superkirke» fortsatt knyttet til negative erfaringer fra det forrige århundre da den prøyssiske kongemakten forsøkte å tvinge fram en overordnet kirkelig struktur. I de nordiske land hadde kirken helt fra reformasjonen vært ordnet nasjonalt og territorielt, og det var liten forståelse for en overnasjonal luthersk organisasjon med eget kirkelig mandat. I den grad noen var engasjert for kirkelig kontakt over landegrensene, var det mer naturlig å knytte forventningene til Kirkenes Verdensråd som også ble etablert på denne tiden.⁵

Eugene Brand hevder at den restriktive formuleringen i konstitusjonen er en overlevering fra LWC «from a time when the LWC Executive Committee had been obliged to use it to allay the anxieties of those who feared *any sort* of established worldwide Lutheran organization». ⁶ Men innenfor LWC var det også blitt påpekt at de lutherske kirkene utgjorde et verdensvidt kirkelig fellesskap, slik den danske teologen Alfred Th. Jørgensen uttrykte det på LWCs andre store møte i København i 1929 : «Die lutherische Kirche 1929 ist . . . nicht eine Sammlung von Steinen, die wir nun versuchen wollen in ein Mosaik zusammenzubringen. Die moderne lutherische Kirche ist – insofern ihre Mitglieder konfessionstreu sind – eine *Einheit*. Sie ist *eine* Kirche.» ⁷ I dette ligger et grunnleggende prinsipp som har vært en bærebjelke i utviklingen av *communio*-ekkesiologien og som E. Brand beskriver som *cantus firmus* i diskusjonen, nemlig at bekjennelsesfellesskap er kirkefellesskap (confessional communion is ecclesial communion). ⁸

Likevel var det som vi har sett reservasjon som preget konstitusjonen som ble vedtatt på møtet i Lund. De ytre politiske og sosiale forhold i etterkrigstidens Europa kalte mer på praktiske kortsiktige hjelpetiltak enn på prinsipielle ekkesiologiske overveielser. Slik sett kan formuleringen også være betinget av en pragmatisme som var mer opptatt av å få opprettet en felleluthersk organisasjon enn å drøfte alle de teologiske spørsmål dette innebar. Denne karakteren av foreløpighet var også knyttet til den kirkepolitiske strategi som ble valgt i bestrebelsen på å gi LWF en så bred plattform at også den konservative nord-amerikanske Missouri-synoden kunne søke medlemskap. I de første 20 årene av LWFs historie kom dette uavklarede forholdet til Missouri-synoden til å bestemme mye av diskusjonen av selvforståelse, og utsagn og posisjoner som kunne virke støtende på Missouri-lutheranerne, ble gjerne unngått. Dette la en demper på den ekkesiologiske refleksjonen, først da det ble tatt til etterretning ved inngangen til 70-årene at et slikt medlemskap ikke var aktuelt, kunne spørsmål reises på ny med full tyngde.

3. En ny økumenisk kontekst

Den som imidlertid fikk diskusjonen i gang, var Peter Brunner som med en artikkel i *Lutherische Rundschau* fra tidlig på 60-tallet påviste det selvmotsigende i LWFs konstitusjon når det på den ene side tales om føderasjonens læremessige grunnlag i ekkesiologiske kategorier (art. II), mens det samtidig slås fast at LWF er en «free association of churches». For Brunner utgjør dette ikke bare et kirkerettslig prinsipielt problem,

det knytter også til LWFs praksis fordi føderasjonen «auf Grund seiner ihn bindenden Lehrgrundlage in concreto immer wieder als Kirche handeln und durch sein Handeln Entscheidungen treffen, die im Horizonte kirchlicher Lehrentscheidungen liegen».⁹ Brunner går ikke nærmere inn på hva slags praksis og avgjørelser det her er tale om, han viser i generelle termer til at verden er blitt én, og at kirken ikke lenger kan begrense sin selvforståelse til nasjonale eller regionale grenser. Som eksempel på en slik utfordring viser Brunner til pavens innkalling av Det annet Vatikankonsil. Hvordan ville den verdensvide lutherske kirke svare om den fikk innkalling til et økumenisk konsil? Ut fra sin konstitusjon ville LWF kunne representere den lutherske kirke like lite som en enkeltkirke kunne gjøre det. Men Brunner viser også til indre utfordringer. Når oppgaver innen misjon og økumenikk tas fatt på i fellesskap, da vil med nødvendighet LWFs praksis mer og mer måtte være en kirkes praksis. Det er med andre ord selve prosessen som skaper den kirkelige karakter, eller som Brunner konkluderer: «Der Weltbund ist kein *esse*, sondern ein *fieri*. Er ist auf dem Wege, die zwischen den lutherischen Partikularkirchen bestehende Kirchengemeinschaft mehr und mehr zu verwirklichen und ein Organ der einen, den Erdkreis umspannenden lutherischen Kirche zu werden.»¹⁰

Om Peter Brunner lyktes i å få satt i gang en debatt, viste LWFs generalforsamling i Helsinki i 1963 at det i medlemskirkene ennå var liten åpenhet for denne nye konteksten. Debatten var fortsatt knyttet til kirkerettslige premisser og endte med en følgende tilføyelse til den omtalte artikkelen i konstitusjonen: «. . .it (LWF) shall not exercise churchly functions on its own authority nor shall it have power to legislate for the churches belonging to it or to limit the autonomy of any member church.»

Vedtaket viser at frykten for en luthersk «superkirke» fortsatt stod ved lag. Ikke desto mindre ble det gitt klarsignal for at LWF kunne engasjere seg i bilaterale læresamtaler med andre kirkesamfunn, framfor alt med den katolske kirke, en praksis som til syvende og sist måtte sprengte det restriktive mandatet som tilføyelsen av konstitusjonen hadde satt for føderasjonen. Det var nemlig ikke til å unngå at disse samtalene gav LWF en autoritet som det var umulig til enhver tid å knytte bakover til vedtak i medlemskirkene, og nettopp på grunn av innholdet i disse samtalene fikk også LWF ekklesiologisk tyngde, akkurat slik Brunner hadde forutsagt. Det er derfor ikke til å undres over at det var de teologene som stod sentralt i disse samtalene som med sterkest overbevisning tilbakemeldte uholdbarheten i konstitusjonens selvforståelse av LWF. En av dem, Harding Meyer, hevdet overfor LWFs eksekutiv-

komite på møtet i Joinville/Brasil i 1979 at utviklingen med de bilaterale læresamtalene de siste årene hadde ført til at LWF nå framstod som «a real *communio* of churches, which share pulpit and altar fellowship; without wanting to be a «church» in the full sense, it possesses a high degree of «ecclesial density»». ¹¹

De bilaterale læresamtalene utgjorde den ene kontekstuelle prosess som til sist tvang fram en ny diskusjon om LWFs selvforståelse. Men det fantes også en annen slik kontekstuell prosess. Den ble stadig mer merkbar etter generalforsamlingen i Evian i 1970, og kjennetegnes av en ny forståelse av sammenhengen mellom kirke og samfunn. Dette betød blant annet at hele det engasjement LWF utøvet på det diakonale, sosiale og politiske område fikk ekklesiologiske implikasjoner, igjen slik Peter Brunner hadde forutsagt i sin artikkel fra 1961. Nå gjennomførte studieavdelingen i LWF i perioden 1972–77 under ledelsen av Ulrich Duchow et omstridt ekklesiologi-studium kalt «Die Identität der Kirche und ihr Dienst am ganzen Menschen» hvor det brukt en kontekstuell metode som sørget for å heve spørsmålene om identitet og mandat utover de tradisjonelle konfesjonalistiske posisjonene. ¹² Striden om dette studieprogrammet forhindret imidlertid ikke at det kom til å rydde vei for en helt ny bevissthet om betydningen av å tilhøre et globalt kirkelig fellesskap. Dette kom særlig klart fram på generalforsamlingen i Dar-es-Salaam i 1977 da denne forståelsen fikk avgjørende betydning i diskusjonen om forholdet til de hvite medlemskirkene i Sør-Afrika og Namibia, og det ble fastslått at konfesjonalitet er mer enn tilslutning til læreutsagn, det er også spørsmål om gudstjenestefeiring og samfunnsrelatert praksis. Dette var bakgrunnen for generalforsamlingens vedtak om å gjøre forholdet til apartheid til et «status confessionis». På den måten ble de to kontekstuelle prosessene ført sammen, og gjennom generalforsamlingens vedtak ble det fattet en beslutning om et sosio-politisk spørsmål på vegne av medlemskirkene og med henvisning til føderasjonens læremessige basis. Slik handlet generalforsamlingen «in a magisterial fashion», som Dan Martensen bemerker. ¹³

Men hadde LWF selv og dets generalforsamling autoritet til å definere noe som «status confessionis»? Da eksekutivkomiteen skulle avklare dette spørsmålet nærmere, valgte den å henvende seg til medlemskirkene gjennom et spørreskjema for å få en tilbakemelding på hvordan de bedømte situasjonen og LWFs økumeniske rolle. ¹⁴ Selve formuleringen av spørsmålene var ennå i hovedsak bestemt av nordatlantiske problemstillinger og dermed av den første konteksten med bilaterale samtaler. Men det var også mulig å lese en viss tilknytning til den andre når det ble spurt om en utvidelse av LWFs konfesjonalitet var ønskelig.

4. Budapest-møtet og *communio*-ekkleologiens gjennombrudd

Blant dokumentene som delegatene til LWFs syvende generalforsamling i Budapest i 1984 på forhånd fikk tilsendt, var en rapport fra studieavdelingen med en gjennomgang av de svarene som var kommet inn fra medlemskirken.¹⁵ Her ble det på den ene side konstatert at det fortsatt fantes adskillig reservasjon mot å gi LWF ekklesial status som føderasjon. Men på den annen side kom det klart fram at konteksten nå var en helt annen enn forrige gang selvforståelsen ble drøftet, og dette ble særlig knyttet til erkjennelsen av samhörighet innenfor fellesskapet av lutherske kirker. «The Lutheran communion, which does find its full and only expression in the LWF, nevertheless becomes visible in the common life and calling of the member churches of the LWF and is served by its organizational structures and resources. Thereby the LWF participates in the ecclesial nature of the Lutheran communion, but does not have such a nature in itself. The LWF becomes, therefore, the expression and instrument of the Lutheran communion. It serves as such an instrument both for the upbuilding of the communion of the Lutheran churches and for the realization of their commitment within the wider ecumenical context.»¹⁶

På bakgrunn av dette dokumentet vedtok generalforsamlingen i Budapest et *Statement on the Self-Understanding and Task of the LWF*.¹⁷ På samme måte som i rapporten fra studieavdelingen gis også her *communio*-ekkleologien en nøkkelrolle i definisjonen av LWFs selvforståelse og mandat. Utgangspunktet er at det verdensvide fellesskap av lutherske kirker som bekjennelsesfellesskap utgjør en communion. Slik fastholdes altså det *cantus firmus* at bekjennelsesfellesskap er kirkefellesskap, og ettersom det er et kirkefellesskap, har det «ecclesial nature». LWF er ikke identisk med denne communion, men dets «expression and instrument». I dette ligger at føderasjonen ikke bare har en instrumental karakter, den er også uttrykk for de kvaliteter som kjenner tegner fellesskapet av lutherske kirker, og som synliggjøres gjennom «pulpit and altar fellowship, in common witness and service, in the joint fulfillment of the missionary task, and in openness to ecumenical cooperation, dialog, and community».

Henvisningen til det verdensvide lutherske fellesskap gjør at LWF oppfattes som mer enn summen av medlemskirkene, og det gir føderasjonen en egen autoritet som forpliktende fellesskap. Akkurat dette forble ennå et uavklart spørsmål i Budapest, og det er ikke vanskelig å spore tvetydigheten som kommer til uttrykk i det siterte *Statement*: «The kind of authority the LWF possesses is a delegated authority entrusted to the Federation by its member churches for particular purposes. It is

also a moral authority, which is lodged in the inner persuasive power of decisions that are submitted to the member churches for their reception». På den ene side ligger det i dette utsagnet en reservasjon i og med henvisningen til medlemskirkene, for på den måten å sikre seg mot en ovenfra-ned struktur hvor graden av autoritet øker i samsvar med nivå på maktpyramiden. Men på den annen side kan utsagnet om at autoriteten er delegert, også tolkes som en anerkjennelse av at den er partipatorisk innenfor rammen av et organisk fellesskap. Det er med andre ord heller ikke tale om en ensidig bevegelse nedenfra og opp. Bare slik kan det tales om et forpliktende fellesskap, og når det tales om LWFs moralske autoritet, må også dette sees i forlengelsen av og i sammenheng med den autoritet en eller flere medlemskirker gjennom LWF utøver i fellesskapets navn. Dette betyr ikke at LWF reduseres til et talerør for medlemskirkene, i selve utøvelsen av embedet som uttrykk og redskap for fellesskapet ligger en kontinuitet som innebærer autoritet i seg selv, men som samtidig må stå i et dialektisk forhold til enkeltkirkene gjennom en tosidig kritisk resepsjon for ikke selv å bli autoritær.

Denne autoriteten hviler ikke på det Harding Meyer i 1979 beskrev som LWFs «ecclesial density». Dette uttrykket er ikke bare upresist, men det kan også tolkes slik at denne «ecclesial density» finnes uavhengig eller uten den intime dialektikk med kirken i dens lokale kontekst. At LWF på den annen side er mer enn summen av medlemskirker, er *communio*-ekkesiologien langt bedre egnet til å få fram.

Det må også nevnes at Budapest-møtet også vedtok et annet viktig dokument, nemlig et *Statement on «The Unity we seek»*.¹⁸ Her gjøres det klart at den lutherske *communio* oppfatter seg selv innenfor sammenhengen av «the one universal church». Utviklingen av en *communio*-ekkesiologi skal med andre ord ikke tjene en luthersk konfesjonalisme, tvertimot skal den bidra til å klargjøre at den lutherske *communio* er en «expression of the one, holy, catholic and apostolic Church» og følgelig «committed to work for the manifestation of the unity of the church given in Jesus Christ».

Budapest-møtet kom dermed til å bety et vendepunkt når det gjaldt selvforståelsen i LWF, og *communio*-ekkesiologien fikk et gjennombrudd fordi den viste seg å være egnet til å tilrettelegge ekkesiologisk den nye konteksten LWF befant seg i. Det var en naturlig følge av dette vendepunktet at Artikkel III, 1 i konstitusjonen fikk et tillegg hvor det sies at «The member churches . . . understand themselves to be in pulpit and altar fellowship with each other». Selve formuleringen uttrykker det som hele tiden hadde vært *cantus firmus*, nemlig at man er kommet fram til å erkjenne et faktisk eksisterende fellesskap. Det er med andre ord

ikke slik at medlemskirkene vedtar å gå inn i et slikt fellesskap med hverandre, fordi man ikke er uenig om forkynnelse og sakramentslære slik CA 7 bestemmer grunnlaget for det kirkelige fellesskap, finnes dette og det er bare opp til enkeltkirkene å erkjenne det.

5. Videreutviklingen av communio-ekkesiologien

Etter Budapest-møtet var det nødvendig å gi communio-ekkesiologien mer innhold. Den som framfor alt påtok seg denne oppgaven, var den nye generalsekretæren Gunnar Stålsett. Alt på det første eksekutiv-møtet etter utnevnelsen, i München i 1986, gav Stålsett uttrykk for «a strong personal commitment to an understanding of the LWF as the communion of Lutheran churches, dedicated to a strong ecumenical partnership and to mission understood as the proclamation of the Gospel and service for justice, peace and human rights».¹⁹ Stålsett angav tre hovedpunkt under overskriften «A theology of communion»: For det første at communion er «participation on the Holy Spirit», noe som viser dens eskatologiske virkelighet. For det andre at «communion is bodied forth in the visible fellowship which is the church», og for det tredje: «As an ontic reality in this world, the Christian communion has an organizational or institutional aspect.» Med dette utgangspunktet hevdet Stålsett at nettopp på grunn av den forpliktende karakter denne tenkningen innebar, var det nødvendig å komme et skritt videre i spørsmålet om mandat og autoritet i LWF. «We must raise the question of doctrinal and disciplinary standards. LWF has not been able to avoid acting like a world church on occasion. Sooner or later we must decide whether we should regularize what we have done ad hoc. We need to speak openly about the authority proper to a world communion and how it should be exercised in a manner consistent with our evangelical orientation.»²⁰

Stålsetts utsagn vakte sterke reaksjoner til tross for at de stod i en klar kontinuitet til vedtakene i Budapest. Det kan være flere årsaker til dette. På tysk hold var det allerede adskillig irritasjon over LWFs overprøving av deres forbindelser med de tyske kirkene i Det sørlige Afrika, og det skapte også forbitrelse at Stålsett ikke var villig til å gi den tyske nasjonalkomite den toneangivende rolle som den tidligere hadde hatt i LWF. Men også andre reagerte på Stålsetts åpne utsagn om at det var en sammenheng mellom ekkesiologi og organisasjon, og når dette etter hvert tok skikkelse i forslagene til en ny LWF-struktur, ble motstanden enda mer intens. Denne motstanden var både begrunnet av en generell reservasjon mot communio-ekkesiologien, men også mot det som det

oppfattet som Stålsetts forsøk på å bruke en bestemt ekklesiologisk modell for bygge opp et sentralistisk maktapparat i Geneve.

Hele denne konflikten er det ikke tid for å gå inn på i detalj her. Det må imidlertid konstateres at det hovedsaklig var representanter for medlemskirkene i Nord-Europa som var kritiske til Stålsetts posisjon, og argumentasjonen synes i vel så stor grad å være bestemt av deres egen kirkepolitiske kontekst som av de konkrete utfordringer LWF stod overfor etter vedtakene i Budapest. Blant representantene fra medlemskirkene i Sør var holdningen langt mer positiv, både til communio-ekklesiologien og til de forslag om endringer av konstitusjonen og struktur Stålsett gikk i spissen for. På generalforsamlingen i Curitiba ble dette f.eks. uttrykt av den sørafrikanske kirkelederen Manas Buthelezi som ønsket at LWF kunne skifte navn til Lutheran World Communion fordi «communion» er et bibelsk begrep mens «federation» er et rettslig konstitusjonelt begrep. Buthelezi framholdt særlig at communion synliggjør den organiske sammenheng det lutherske fellesskap står i, samtidig åpner det for en erkjennelse av felles ståsted under korset: «the viability of any communion depends on the willingness of the members to adopt the cross as a lifestyle».²¹

Det er en klar forbindelse mellom disse synspunktene og det innhold generalsekretær Stålsett gav forestillingen om LWF som «a communio of churches» Både på eksekutivkomitemøtet i München i 1986 og i Viborg året etter framholdt Stålsett sammenhengen mellom spiritualitet, vitnesbyrd og tjeneste i virkeliggjørelsen av fellesskapet. På møtet i München viste han til Luthers ord om at den som mottar Kristus, mottar alle lemmene på hans legeme, og la dermed til rette for en forståelse av LWF som et tjenestefellesskap hvor «Christian communion has to be incarnated in the human community».²² I Viborg framholdt han at «spirituality is at the heart of communion and communion is the visible expression of shared spirituality».²³ Ved på denne måten å tale om communion som en målsetning og som en livsstil plasserte Stålsett den ekklesiologiske refleksjon i helheten av utfordringer LWF stod overfor, på en måte som lot praksis vekke til live teologisk erkjennelse.²⁴

Diskusjonen i forkant av generalforsamlingen i Curitiba fikk Stålsett til å presisere sin egen posisjon. På det siste eksekutivkomitemøtet før generalforsamlingen, i Geneve i 1989, stadfestet han at communio-ekklesiologien ikke må oppfattes slik at den kan diktere en bestemt struktur, tvertimot tjener den til å bedømme kritisk enhver struktur. Når uttrykket «free association» ikke lenger er brukbart, er det fordi det ikke makter å fastholde forståelsen av «interdependence among autonomous churches». Men Stålsett løftet også en advarende pekefinger mot dem

som ønsker å bruke «communio-språket» uten å «translate it into structures, programs and institutions which reflect a readiness to regard all the member churches of the Federation as equal. Communion must be seen in relation to established realities of dependence and domination by churches of history, wealth, size, culture and power.»²⁵ Uten denne konkretiseringen i den globale kirkelige hverdag kan *communio*-ekkle-siologien snart utvikle triumfalistiske trekk.

Som nevnt innledningsvis ble både forslaget til endring av konstitu-sjonen og til ny struktur vedtatt med det nødvendige 2/3 flertall på generalforsamlingen i Curitiba. Konstitusjonens nye artikkel III, 1 slår fast at «The LWF is a communion of churches which confess the triune God, agree in the proclamation of the Word of God and are united in pulpit and altar fellowship». I budskapet fra generalforsamlingen gis det fem kvalifikasjoner av denne communion som de lutherske kirker forstår seg å være i: for det første «a *spiritual* communion bound together in the Holy Spirit . . .», for det andre «a *sacramental* communion, called by the gospel, united in one baptism and gathered around the same table», for det tredje «a *confessional* communion», for det fjerde «a *witnessing* communion», og for det femte «a *servicing* communion». Denne sammenfatningen viser at begge de kontekstuelle prosess-ene nå er ført sammen og resipert i en ekklesiologisk terminologi som gjør det mulig å fastholde både den konfesjonelle identitet og de utford-ringer det lutherske fellesskap står overfor ved inngangen til 90-årene.

Det har vært en svakhet ved luthersk ekklesiologi at all oppmerk-somhet har vært fokusert på CA 7s utsagn om hvilken konstituerende betydning forvaltningen av nådemidlene har for kirken. Det vil gjerne føre til en statisk kirkeforståelse uten sans for kirken som kontinuitet og preget av en skiftende kontekst. I vårt århundre er det gitt mange viktige bidrag til fornyelse av den ekklesiologiske refleksjon. Ett slikt viktig bidrag er Det annet Vatikankonsils forståelse av kirken som Guds folk. I luthersk sammenheng er *communio*-ekkle-siologien et like kreativt bidrag. Det betyr ikke at det er et sesam-sesam som sikrer mot ekkle-siologisk avsporing. En ny terminologi er i seg selv ingen garanti for en slik utvikling, det er heller ikke slik at *communio*-ekkle-siologien alene på fyldestgjørende måte kan gi svar på alle spørsmål om kirkens identitet og oppdrag. På en rekke områder er det fortsatt bruk for andre ekklesio-logiske termer. Men slik *communio*-ekkle-siologien er blitt utviklet innenfor LWF, inneholder den etter min oppfatning et vesentlig poten-siale til å ettertenke hva det vil si å være kirke i vår tid.

Det betyr at vedtaket i Curitiba ikke må oppfattes som et slutt punkt i denne prosessen. Da den nye eksekutivkomiteen møttes i Geneve i juni

1990, betonte den nyvalgte presidenten, Gottfried Brakemeier, at «communion is something we need to learn». Han viste da ikke bare til den bitre debatten i Curitiba som kunne trekke i tvil *communio*-begrepets troverdighet, men til helheten av etiske implikasjoner av det å være et kirkelig fellesskap i en konfliktfull verden. For Brakemeier ble diakoni stående som en hovedoppgave på veien videre, og da forstått som «the attempt, through settling of conflicts and a show of solidarity, to bring about those changes that make the praise of God easier for human beings».²⁶

Dette diakonale perspektivet i skjæringspunktet mellom ekklesiologi og kontekst gir *communio*-eklesiologien gode muligheter til å bearbeide videre. Samtidig har nettopp dette perspektivet preget det lutherske fellesskap helt fra møtet i Eisenach i 1923 da diakoni (eller «Bruderliebe» som det het i den tyske teksten fra den gangen) var tema for ett av de første felles vedtak. Det samme perspektivet kom det fram i hovedforedraget til den nordamerikanske kirkehistorikeren E. Clifford Nelson på generalforsamlingen i Helsinki i 1963. Til spørsmålet om hvordan en verdensvid kirke kan organiseres, konkluderer han at den må finne en skikkelse som svarer til dens vesen, som er «en tjeners vesen».²⁷

NOTER

1. Prøveforelesning over selvvalgt emne for den teologiske doktorgrad ved Universitetet i Oslo den 8. februar 1991.
2. Hvor sterke reaksjoner dette satte i gang før møtet i Curitiba, kommer fram i et brev som Den danske folkekirkes Mellomkirkelige råd sendte til LWFs eksekutivkomite den 4.1.1989 med kommentarer til det strukturforslaget som på det tidspunkt var sendt ut til høring i medlemskirkene. I dette brevet heter det: «We are directly opposed to the 11th paragraph, saying that «The LWF is no longer a «free association» which delegates certain activities to a joint agency». This is exactly what the LWF is for us: A free association of churches (which word is omitted in paragraph 11). If the autonomy and independence of the member churches is violated through a superficial use of the «theology of Communion» giving the theological background of the new structure, the future membership of the Church of Denmark would be severely questioned by us . . . As strongly as we can, we appeal to the Executive Committee to state clearly that the LWF is a free association, exercising no authority over the member churches. In our view, the whole future of the LWF is at stake.»
3. En introduksjon til *communio*-begrepet finnes i *Communio/Koinonia. A New Testament – Early Christian concept and its contemporary appropriation and significance: A study by the Institute for Ecumenical Research*. Strasbourg 1990.

4. LWF Executive Committee Meeting – Minutes, Turku 1981, Exhibit 10.2, §§ 34 og 36.
5. Først i 1923 da LWC møttes for første gang i Eisenach, kan man tale om et verdensvidt møte av lutheranere. Eugene Brand bemerket at hvis opprettelsen av AELK (Allgemeine Evangelisch-Lutherische Konferenz) i 1868 «marks the initial step in developing a selfconscience world Lutheranism, then Eisenach marks its emergence»; se: *Towards a Lutheran Communion: Pulpit and altar fellowship*, LWF Report 26. Geneve 1988, s. 34. Innen LWF har det alltid vært kritiske røster til en luthersk konfesjonalisme. Ulrich Duchow hevder at nykonfesjonalismen som vokste fram i det 19. århundre utgjør et avvik fra den reformatorisk posisjon idet partikulære bekjennelser får konstituere kirken og dens enhet. Han konkluderer derfor at LWFs ekklesiologiske dilemma bare lar seg løse innenfor rammen av una sancta; se: *Konflikt um die Ökumene: Christusbekennntnis – in welcher Gestalt der ökumenischen Bewegung*. München 1980, s. 224.
6. E. Brand, op.cit., s. 41.
7. Sitert av Peter Brunner «Der Lutherische Weltbund als ekklesiologisches Problem», i: *Lutherische Rundschau*, 1960/61, 10.J, 2. 279–300, se s. 279–280. Også Bengt Wadensjö som behandler utviklingen fram til 1929 i sin avhandling *Toward a World Lutheran Communion* (Uppsala 1970), dokumenterer at det alt på dette tidspunkt fantes en klar forståelse av de lutherske kirker som communio, noe G. Stålsett flere ganger har vist til når det er blitt påstått at communio-ekkleiologien er noe nytt og fremmed i luthersk sammenheng.
8. E. Brand op.cit., s. 36.
9. P. Brunner, op.cit., s. 294.
10. P. Brunner, op.cit., s. 299.
11. Harding Meyer: «A theological commentary on the Lutheran World Federation», Minutes LWF Executive Committee, Joinville 1979, Exhibit 10.2.1.1., § 35.
12. Den kontekstuelle metoden som på den tiden ble lansert både i LWF og WCC, fikk Norsk Teologisk Nemnd i 1974 til å vedta dokumentet «Økumenisk metodologi» hvor det gis uttrykk for «dyp uro over utviklingen» og hvor det konkluderes at «saklig prioritet fortsatt må gis læresamtalen». Dokumentet er gjengitt i *TTK* 2/1975, s. 103–120. I dette dokumentet og enda mer i Bernt T. Oftestads artikkel «Den kontekstuelle metode og kirkens katolisitet», i: T. Austad og T. Wigen (utg.): *Tro og norm. Festskrift til John Nome*. Oslo 1974, s. 75–98, fremmes det synspunkt at lære-konsensus er en forutsetning for kirkelig enhet, med andre ord den konfesjonalisme som Missouri-synoden har hevdet i diskusjonen med LWF. LWFs ekklesiologistudie er grundig behandlet i Günter Krusche: *Bekennntnis und Weltverantwortung. Die Ekklesiologiestudie des Lutherischen Weltbundes. Ein Beitrag zur ökumenischen Sozialethik*. Berlin 1986.
13. Daniel F. Martensen: *A call to consensus. Preliminary discussion of*

Lutheran and other responses to the WCC Commission on Faith and Order statement on Baptism, Eucharist, and Ministry (Accra 1974), LWF Report 8, Geneve 1980, s. 56.

14. De fire spørsmålene som ble rettet til medlemskirkene lød:
«1. Does your church welcome the possibility that the ecclesial nature of the LWF is becoming more pronounced?
2. Does your church see any difficulties with the apparent broadening of the understanding of the confessionality in the LWF?
3. Would your church like to see world Lutheranism as a confessional community become more visible and influential in the life of the World Council of Churches?
4. In concrete terms what would your church like to see the LWF do or do differently to help facilitate ecumenical work in your locality or region?»
Referert i E. Brand op.cit., s. 60–61.
15. *Self-understanding and ecumenical role of the Lutheran World Federation. Report on a Study Process 1979–1982*. Department of Studies, LWF, Geneve 1984.
16. Idem . . . , § 46.
17. Publisert i *Budapest 1984*. LWF Report No. 19/20», Geneve 1985, s. 176–177.
18. LWF Report No. 19/20, s. 175. Grunnlaget for dette dokumentet finnes i *Consultation on relations between the WCC and the LWF*, Bossey May 11–14, 1981.
19. LWF Executive Committee Meeting, München 1986, Exhibit 7, § 1.
20. Idem, § 35.
21. M. Buthelezi: «Life in communion», LWF General Assembly Curitiba 1990, Exhibit 5.1.1., se særlig §§ 15 og 66.
22. LWF Executive Committee Meeting, München 1986, Exhibit 7, §§ 28 og 46.
23. LWF Executive Committee Meeting, Viborg 1987, Exhibit 7, § 14.
24. Dette synspunktet kommer til uttrykk i Stålsetts vurdering av Budapest-møtet, «a history which reveals how praxis can bring alive theological conviction», LWF Assembly, Curitiba 1990, Exhibit 3.2, § 60.
25. LWF Executive Committee Meeting, Geneve 1989, Exhibit 7, §§ 56 og 62.
26. Gottfried Brakemeier: «Communion and the resolution of conflict: reflections on the mandate of the Lutheran World Federation», i: LWF Documentation, No. 29, Dec. 1990, s. 5–14, se særlig s. 14.
27. E. Clifford Nelson: «Die eine Kirche und die lutherischen Kirchen», i: *Helsinki 1963*, Berlin/Hamburg 1964, s. 384–416, se s. 416.

Kjell Nordstokke, f. 1946, cand. theol. MF 1973, dr. theol. 1991. Lærer MH 1973–74, misjonær Brasil (NMS) 1974–81, Kirkens U-landsinformasjon 1982–85, NAVF-stipendiat (TF) 1986–90, Studierektor ved Diakonhjemmets høgskolesenter 1990.

The ecclesiological self-understanding of the Lutheran World Federation: From «free association» to «communion of churches»

The article analyzes the development which led to the reorganization of the LWF in the last general assembly (Curitiba 1990). The federation was founded as a loosely organized «free association» of churches, with no ecclesial functions. The changing context, notably with the geographical shift from North to South and a more holistic understanding of ecumenical relations, led to further ecclesiological reflection. One of the results is a new understanding of church relations and unity in terms community rather than free association.